
UDK 808.56
81:316.772.2
Izvorni znanstveni rad

STRUKTURACIJA INTERAKCIJE LICEM U LICE

Bogdanka Pavelin Lešić
Filozofski fakultet, Zagreb
Hrvatska

SAŽETAK

U lingvističkom proučavanju usmenog diskursa, sve češće prakticiramo «interakcijski» pristup, što podrazumijeva izučavanje usmenoga govora u njegovoj plurimodalnosti, dakle globalnosti, te uzimanje u obzir dijaloškog karaktera svake usmene komunikacije i njezinih čimbenika. Takav pristup izučava lingvističke elemente u sprezi, a ne u izolaciji od ostalih neverbalnih sastavnica usmenog interakcijskog događaja.

No, pritom se nameće sljedeći problem: Kako razabrati, razgraničiti i odrediti konstitutivne jedinice interakcije? Ili jednostavnije: Kako se interakcija gradi, strukturira, koje su njezine sastavne jedinice?

U ovom se članku predlaže model od sedam razina koji provodim u svojim analizama usmenih komunikacija licem u lice:

*Susret je sastavljen od barem jedne **interakcije**, koja je sastavljena od barem jednog **modula**, koji je pak sastavljen od barem jedne **sekvence**, koja sadržava barem jednu **izmjenu** sastavljenu od barem dviju **intervencija**. Svaku intervenciju moraju ostvariti dva različita sudionika i svaka sadržava barem jedan **govorni čin**.*

Ključne riječi: *dijaloški karakter komunikacije, konstitutivne jedinice interakcije (diskurs), usmeni diskurs, međuljudska komunikacija, plurimodalnost komunikacije, govorni činovi*

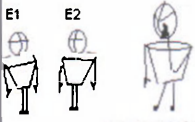
UVOD

Tijekom 20. stoljeća lingvistika je prešla značajan razvojni put, koji se usmjerio u **tri razvojna pomaka** :

- od pretežnog zanimanja za pisani jezik do vrednovanja pragmatike usmenoga govora u svoj njegovoj pluridimenzionalnosti
- od dominantno monologalnog pristupa do proučavanja diskursa s aspekta dijaloga ili razgovora
- od učahurenosti unutar discipline do uključivanja u pluridisciplinarne tokove proučavanja međuljudske komunikacije.

Sažimajući do krajnosti taj nov pristup proučavanju jezika i govora, koji neki nazivaju i interakcijski, kao uporišne točke izučavanja nametnuli su se govor, govorni čin, situacija, pragmatika interakcije, njezin dijalogalni karakter te plurimodalnost komunikacije.

U uvjetima tih tendencija od devedesetih godina **proučavam spregu zvuka i pokreta u govornom jeziku**, koji zajedno pridonose realizaciji govornog čina. Istraživanja temeljim na mikroanalizama govornih interakcija licem u lice snimljenih videokamerama, pri čemu se za svaki iskaz, osim izgovorenog, bilježe i sve ostale vizualne i auditivne manifestacije koje izvedu sudionici neke interakcije, kao nastavnica (E1 i E2 su učenici) u sljedećem primjeru:

GLOBALNI IZRAZ 	verbalni	: [o r ɛ s t ɔ r a]
	prozodija	: _____ _____ tiho
	PMG	: uzdignutih obrva, gleda u E1, kima glavom, lijevom rukom postranično prikriva usta
GLOBALNI SADRŽAJ	verbalni	: "au restaurant"
	prozodija	: uzvik / potajice od publike
	PMG	: potajno savezništvo

Slika 1. / Figure 1.

globalni izraz = global expression; verbalni = verbal; prozodija = prosody; tiho = silent; PMG posturomimogestualni = posturomimogestural; uzdignutih obrva, gleda u E1, kima glavom, lijevom rukom postranično prikriva usta = raised eyebrows, looking at E1, nods her head, uses left hand to hide one side of the mouth;

globalni sadržaj = global content; uzvik / potajice od publike = exclamation / hiding from the audience; potajno savezništvo = secret alliance

Takav, dakle, pristup izučava jezične elemente u sprezi sa, a ne izolirano od ostalih neverbalnih sastavnica usmenog interakcijskog događaja.

No, pritom se nameće pitanje: Kako razgraničiti i odrediti konstitutivne jedinice interakcije, kojih je zapravo govorni čin bitan dio?

Definirajmo ponajprije **što podrazumijevamo pod pojmom interakcije**. Taj se termin podjednako koristi i za općenito recipročno djelovanje, koje jedno na drugo mogu vršiti osobe u međusobnoj prisutnosti, kao i za njegovu konkretnu realizaciju. Pritom se u slučaju govorne interakcije radi o konkretnom komunikacijskom događaju koji se može raščlaniti na manje jedinice.

Govoreći o strukturiranju interakcije, mislimo na konkretnu realizaciju takvog uzajamnog djelovanja sudionika komunikacije (interaktanata), koji su u međusobnom neprekinutom prisustvu ili susretu. Zbog toga Goffman u ovom smislu i upotrebljava upravo naziv **susret** (1973:23), koji preuzima i Cosnier (1987b:304). Susret je u tom smislu svaka epizoda u kojoj je jedna osoba u prisustvu druge ili drugih osoba s kojom/kojima ostvaruje interakciju.

Kerbrat-Orecchioni (1987a:1) predlaže analitički model interakcije od pet razina :

3 dijalogalne: interakcija, sekvenca i izmjena

2 monologalne: intervencija i govorni čin

Vion (1992) dijalogalnim jedinicama interakcije pridodaje modul:

interakcija, modul, sekvenca, izmjena, intervencija, govorni čin

Što se mene pak tiče (Pavelin, 2003) na sljedeći način sažela bih model od sedam razina koji provodim u svojim analizama usmenih komunikacija licem u lice:

Susret je sastavljen od barem jedne **interakcije**, koja je sastavljena od barem jednog **modula**, koji je pak sastavljen od barem jedne **sekvence**, koja sadržava barem jednu **izmjenu** sastavljenu od barem dviju **intervencija**. Svaku intervenciju moraju ostvariti dva različita sudionika i svaka intervencija sadržava barem jedan **govorni čin**.

SUSRET I INTERAKCIJA

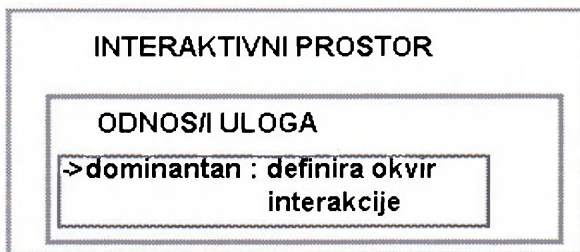
Čemu razlikovanje susreta od interakcije? Tu distinkciju preuzimam od Viona (1992). Susret je zapravo događaj koji se zbiva između najmanje dvije osobe od trenutka njihova sretanja, pa do napuštanja uzajamne prisutnosti, dok je interakcija kao jedinica komunikacije određena **odnosom uloga** koje u njoj igraju interaktanti, tj. sudionici interakcije. Tako jedan susret može sadržavati jednu ili više interakcija u smislu jedinica komunikacije, ovisno o tome koji je odnos uloga u kojem trenutku dominantan. Npr. osoba X dolazi u ordinaciju svojega prijatelja, liječnika Y, na pregled. Nakon pregleda, dakle profesionalnog dijela susreta, oni započinju prijateljski razgovor.

U ovome se slučaju radi o **susretu** koji sadržava **dvije interakcije** (u smislu jedinica komunikacije), u prvoj je dominantan odnos uloga profesionalan, dakle, liječnik-pacijent, dok je u drugoj dominantan odnos uloga dvaju prijatelja.

Uočimo također da svaki susret i svaka interakcija pripadaju kontekstu šire **interakcijske biografije** (Goffman, 1988:197). Radi se o komunikacijskom iskustvu kojim raspolaže pojedina osoba, a tiče se interakcijskih iskustava u prethodnim susretima s istim ili različitim sudionicima u sličnim ili različitim situacijama.

Pod susretom podrazumijevamo uzajamnu prisutnost sudionika nužnu da bi se ostvarila interakcija licem u lice. Kako razlikovati susret od interakcije kao komunikacijske jedinice? Susret nastaje uzajamnom prisutnošću osoba, dok je interakcija definirana **odnosom komunikacijskih uloga** koje nastaju unutar **interakcijskog prostora**. Taj odnos uloga često nije jednostavan, nego može biti višeslojan s obzirom na bogatstvo ili siromaštvo interakcijske biografije kojoj pripada. U slučaju višestrukog odnosa uloga, jedan je odnos uvijek dominantan, dok su ostali supsidijarni ili sporedni u danoj interakciji. Vion (1992) s pravom zaključuje da je dominantan odnos uloga okvir unutar kojeg se definira svaka interakcija.

Dakle, u interakcijskom prostoru jednog susreta mogu se ostvariti razni odnosi uloga, od kojih jedan dominantan određuje interakcijski okvir i konkretnu interakciju kao komunikacijsku jedinicu:

Slika 2. / Figure 2.

interaktivni prostor = interactive space; odnos/i uloga = relationship(s) of roles
 dominantan = dominant; definira okvir interakcije = defines the interaction framework

MODUL, SEKVENCA I IZMJENA

Modul je dijalogalna jedinica komunikacije na prijelazu između interakcije i sekvence. Definiran je sporednim odnosima uloga koji mogu supostojati unutar dominantnog okvira interakcije i obilježavati određene trenutke u ostvarivanju dane interakcije. Tako se jedna interakcija može sastojati od nekoliko modula. Razmotrimo sljedeći primjer. Radi se o susretu sudionika na nastavi francuskog kao stranog jezika. Interakcijski okvir proizlazi iz dominantnog odnosa uloga nastavnica-njezini učenici koji obrađuju lekciju na francuskom jeziku. U ovom se konkretnom primjeru radi o modulu dramatizacije unutar rečene didaktičke interakcije.

Društveni susret: u razredu na satu francuskog kao stranog jezika

Interakcija: definirana dominantnim okvirom odnosa nastavnica-učenici

Modul: dramatizacija na francuskom jeziku na temu "poziv na izlazak"

Dramatizacija br. 7 GE

Sudionici: E1, E2 = učenik 1, učenik 2 (dječaci), E3 & E4 (djevojčice), ENS = nastavnica.

- 1 E1: Tu téléphones à ton ami?
 2 ENS: Non, non, non. Tu téléphones, tu téléphones à Hrvoje (E2).
 3 E2: [a h a]

Slika 3. / Figure 3.

- 4 ENS: Oui! Allô!
 5 E1: Allô, c'est toi? Hrvoje?
 6 ENS: (razredu) | Ch! | → istodobno
 7 E2: Oui, c'est moi.
 8 E1: Bonjour!
 9 E2: Bonjour.
 10 ENS: Au restaurant. (vrlo tiho)
 11 E1: Est-ce que tu vas avec moi au cinéma?
 12 ENS: <glavom u stranu, spuštene čeljusti, zatumljujući osmijeh>

Slika 4. / Figure 4.

- 13 E2: Non, je suis fatigué.
 14 E1: [œ m] [a m] (bez konkretnog semantičkog sadržaja)
 15 ENS: Tant? (tihim glasom)
 16 E1: D'accord.
 17 ENS: **A kak se kaže? Tant? Nema veze?**
 En croate: Et comment dit-on Tant pis?
 18 E1: Tant...

- 19 E3: Tant pis.
 20 ENS: Tant pis. Voilà. Allez.
 21 E4: Tant pis.
 22 ENS: Ouais.

Ova dramatizacija jedan je u nizu modula didaktičke interakcije snimljene na nastavi francuskog kao stranog jezika, i obilježavaju je barem dva odnosa uloga:

- nastavnica - učenici, dominantan odnos koji uokviruje didaktičku interakciju

- onaj koji poziva - onaj koji je pozvan - publika, trenutni odnos uloga koji određuje gore navedeni modul u interakciji.

Institucijski odnos nastavnica – učenici, koji je latentno prisutan, pokazuje da se neprestano radi o didaktičkoj interakciji, a ne npr. o kazališnoj predstavi ili nečem drugom. Trenutni odnos uloga koji proistječe iz dramatizacije određuje modul kao etapu interakcijskog tijeka. **Modul je, dakle, definiran trenutnim odnosom uloga koje obilježavaju pojedinu fazu unutar pojedine interakcije.**

Modul može sadržavati jednu ili više sekvenci. **Sekvenca** je pragmatički ili semantički blok komunikacijskih razmjena sa najmanje dva sudionika interakcije. S pragmatičkog stanovišta razlikujemo sekvencu otvaranja ili uvoda, lateralnu sekvencu ili pak sekvencu zatvaranja, dok sa semantičkog stanovišta razlikujemo tematske sekvence koje se organiziraju oko trenutne teme, tj. sadržaja razgovora u sklopu jedne interakcije. Evo primjera sekvence, u ovom slučaju radi se o tzv. lateralnoj sekvenci unutar gore prikazanog modula dramatizacije:

- 1 E1: Tu téléphones à ton ami?
 2 ENS: Non, non, non. Tu téléphones, tu téléphones à Hrvoje (E2).
 3 E2: [a h a]

Slika 5. / Figure 5.

- 4 ENS: Oui! Allô!

Ako neki uvjet za ostvarivanje interakcije nije ispunjen ili nedostaje, bilo da se radi o sadržaju same interakcije ili o odnosima između sudionika, *lateralnom sekvencom* ("side sequence", Jefferson, 1972b:294-338) pojašnjava se i/ili redefinira semantičko-pragmatički tijekom interakcije. Tako unutar gore

navedenog modula postoji nesporazum oko teme dramatizacije, pa je nastavnica intervenirala i lateralnom sekvencom (1-4) redefinirani su odnosi i tema modula.

Svaka sekvenca sadržava barem jednu izmjenu, tj. barem dvije intervencije, a svaku provodi drugi sudionik interakcije. Kad se radi o analizi interakcije kao komunikacijske jedinice, **izmjenu** definiramo kao **minimalnu dijalogalnu jedinicu**, npr.:

8 E1: Bonjour!

9 E2: Bonjour.

INTERVENCIJA I GOVORNI ČIN

Intervencija je najveća monologalna jedinica interakcije, a **govorni čin** najmanja. Intervencija može biti ili *reaktivna* ili *inicijativna*, ili istodobno oboje (Vion, 1992:169). Ako je istodobno i reaktivna i inicijativna, sastoji se od barem dva govorna čina ili se pak može raditi o replici.

Razmotrimo sljedeću izmjenu:

1A: Idoš u kino? -> inicijativna intervencija

2B: Da, a ti? -> istodobno reaktivna i inicijativna intervencija

3A: I ja. -> reaktivna intervencija

Da je sudionik A umjesto "I ja." odgovorio "To te se tiče?", radilo bi se o *replici*.

Verbalna i/ili neverbalna intervencija može biti:

Verbal and/or non-verbal intervention can be:

- inicijativna / in the form of an initiative
- reaktivna / in the form of a reaction:

odgovor / reply

replika (reaktivna s primjesom inicijativnog) / rebuttal (reaction with elements of an initiative)

Slika 6. / Figure 6.

Inicijativni ili reaktivni karakter proizlazi iz ilokucijske vrijednosti govornog čina ili govornih činova unutar neke intervencije. Distinkcija između inicijativne i reaktivne intervencije nije uvijek jasna, posebice u slučaju *replike*, pa se zbog te dvosmislenosti interaktanti često njome služe za razne strategijske svrhe komunikacije.

Budući da intervencija može biti verbalna i/ili neverbalna, istaknimo da razlika između odgovora i replike postoji i u neverbalnim intervencijama:

Primjer 1

- 1A: Želiš li nam danas pročitati zadaću?
 2B: <lateralno odmahuje glavom > Odgovor: "Ne."

Primjer 2

- 1A: Želiš li nam danas pročitati zadaću?
 2B: <gleda sugovornicu, raširenih očiju, uzdignutih obrva, zatvorenih usta i spuštene čeljusti, glave i poprsja nagnutih prema naprijed > Replika: "Imali smo zadaću za danas?"

Govorom djelujemo na drugog preko **govornoga čina**, elementarne jedinice u analizi interakcije licem u lice. Sam govorni čin konstituiran je prema terminologiji J. L. Austina, od lokucijskog (izgovorena riječ ili rečenica), ilokucijskog (čin koji ostvarujemo pomoću izgovorenog, npr.: obećanje, naredba, izjava, potvrda itd.) i perlokucijskog čina (ciljani učinak kod sugovornika, npr.: uvjeriti, iznenaditi, tješiti, zbuniti, dosadivati, zabavljati, uplašiti itd.). Govornik je subjekt iskazivanja i u svojoj lokucijskoj produkciji i u tome kakav čin želi ostvariti izgovorenim (ilokuciji) i kakav dojam želi postići kod slušatelja i/ili sugovornika (perlokuciji), a to se manifestira u globalnom izrazu, verbalnom i neverbalnom, njegova iskaza. Općenito, govorom proizvodimo govorne činove (djelujemo na ljude), a ritam, intonacija, pokret, mimika, sredstva su govornog jezika kojima najizravnije djelujemo na sudionika interakcije. Iz toga proizlazi i važnost posturomimogestualnih manifestacija kao vizualnog elementa koji u sprezi s izgovorenim sačinjava globalni jezični izraz.

Prema tome, govorni čin se najčešće ostvaruje posredstvom globalnog iskaza, što bismo mogli ilustrirati na sljedeći način:

(verbalni i neverbalni)

globalni iskaz = kontekst U globalni izraz
 globalni sadržaj

(osnovni i funkcionalni sadržaj)

Napomenimo da su posturomimogestualne manifestacije sastavni dio globalnog izraza. Radi se o nazivu koji obuhvaća sveukupnu važnost pokreta u komunikaciji licem u lice, što se ne može ograničiti samo na pokrete ruku, a to je pri upotrebi riječi «gesta» najčešći slučaj. Dokaz da je posturomimogestualnost ili skraćeno PMG (Pavelin, 1996:76), uz ritam, intonaciju, rečenično tempo i stanku, u čvrstoj sinergiji s verboakustičkim izrazom i prema tome dio globalnog iskaza, jest između ostalog u tome što svaka promjena na planu globalnog izraza

donosi promjenu u sadržaju. Tako, ako izričaj "Dođi" izgovorimo uzlazećom intonacijom uz upućeno nasmiješeno lice i pogled prema sugovorniku, naš će iskaz i njime ostvaren govorni čin biti posve različiti od iskaza u kojem je "Dođi" izgovoren silazećom intonacijom uz namršten pogled. Naravno, za uvid u cjelovit iskaz potreban je istodobno uvid u cjelokupan kontekst jezičnog događanja. Tako, ako uzmemo u obzir plurimodalnost izraza u danom kontekstu moguće je na planu interpretacije spregom osnovnog sadržaja, koji proizlazi iz sustava kodova, te funkcionalnog sadržaja koji proistječe iz pragmatike dane situacije, dobivamo uvid u globalni sadržaj konkretnog iskaza.

REFERENCIJE

- Austin, J. L.** (1970). *Quand dire c'est faire*. Paris: Le Seuil. (1962). *How to Do things with words*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Cosnier, J. / Kerbrat-Orecchioni, C.** (1987a). *Décrire la conversation*. Lyon: Presses universitaires de Lyon.
- Cosnier, J.** (1987b). *Éthologie du dialogue*. Cosnier / Kerbrat-Orecchioni (1987a), 291-316.
- Goffman, E.** (1973). *La mise en scène de la vie quotidienne*. Paris: Ed. de Minuit.
- Goffman, E.** (1988). *Les moments et leurs hommes*. Paris: Le Seuil / Ed. de Minuit. [Tekstove prezentirao Y. Winkin.]
- Jefferson, G.** (1972b). Side Sequences. Sudnow (1972a), 294-338.
- Kerbrat-Orecchioni, C.** (1987a). La description des échanges en analyse conversationnelle, l'exemple du compliment. *DRLAV* 36-37, 1-53.
- Pavelin, B.** (1996) *Sinergija zvuka i pokreta u jezičnoj pragmatiki*, *Govor* XI, 1, 75-83
- Pavelin, B.** (2003). *Le Geste à la parole*. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- Sudnow, D.** (1972a). *Studies in Social Interaction*. New York: The Free Press.
- Vion, R.** (1992). *La Communication verbale*. Paris: Hachette.

Bogdanka Pavelin Lešić
Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb
Croatia

THE STRUCTURATION OF THE FACE-TO-FACE INTERACTION

SUMMARY

The «interactional» approach is being more and more frequently adopted in the linguistic study of the oral discourse. It assumes the study of oral speech in its multimodality i.e. globality, as well as taking into account the dialogical character of any oral communication and its multimodal components. Such approach deals with linguistic elements in synergy with, rather than in isolation from, nonverbal components of an oral speech interaction.

Nevertheless, the following questions need to be answered in this case: how to discern, delimit and define the constituting interactional units? Or simply: how is an interaction being built, structured, what are its componential units?

The present paper offers seven level units of oral face-to-face communication carried out in the author's own analyses:

*The **encounter** is composed of at least one **interaction** which consists of at least one **module**. The **module** is composed of minimally one **sequence**, and the **sequence** has at least one exchange between interactants, each **exchange** consists of two interventions at least. Each **intervention** has to be carried out by two different protagonists and it must consist at least one **speech act**.*

Key words: *dialogical characteristics of communication, constitutive units of interaction (discourse), oral discourse, human communication, multimodal aspects of communication, speech acts*